

A BATALLA DE L'EBRE I LA VIDA CIVIL

Article basat en el treball
«La Batalla de l'Ebre i la
vida civil» realitzat per
a les assignatures dels
professors Josep M. Roig
i Pere Anguera de la URV

Situació dels exèrcits.
Plànol extret de Luis
Mezquida i Gené:
La Batalla del Ebro

Fa dos anys es van celebrar els seixanta anys de la batalla de l'Ebre, una de les més cruentes, si no la més, de la nostra guerra civil. Dins d'aquest marc es varen realitzar diverses investigacions a propòsit de la batalla, així com de la guerra. Malgrat tot, hem trobat a faltar treballs sobre el patiment i les vivències de la gent, avis o pares nostres, que van patir la guerra en carns pròpies. Molta d'aquesta gent, partidària de la república i franquista, té la seva visió de la guerra i ens pot donar informació sobre el desenvolupament d'aquesta que no trobem en els documents oficials ni en les monografies que s'hi han dedicat.

El nostre treball l'hem basat en aquestes experiències personals de la població del Baix Ebre, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta, bàsicament; és a dir, la situació dels civils,

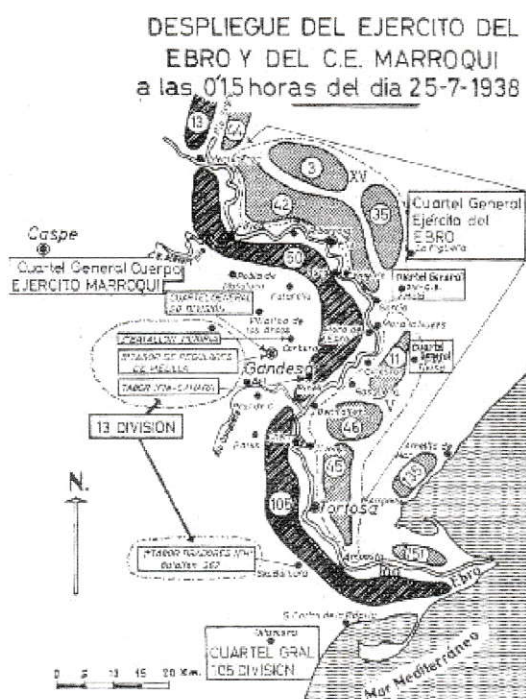
tot i que també algun soldat, durant la batalla de l'Ebre a la mateixa línia de foc. Hem realitzat un seguit d'entrevistes, de les quals en treiem unes conclusions, no absolutes, ja que la mostra és ínfima tenint en compte la gent que hi participà i que hi morí. Malgrat tot, la nostra intenció és fer lluir la importància de la gent senzilla, que no surt als grans llibres, però que són els que realment fan la història, ja que donen la vida pels seus ideals.

Per ubicar la situació dels civils i els soldats durant la batalla de l'Ebre, farem una breu explicació dels fets precedents en la guerra civil per, posteriorment, passar a fer cinc cèntims del desenvolupament de la batalla en si.

La guerra civil

Al febrer del 1936, les esquerres guanyaren les eleccions generals, la qual cosa comportà malestar entre els conservadors i va fer que els partits de dretes es mobilitzessin i, al juliol del mateix any, el general Francisco Franco s'alcés contra el sistema de la república elegit democràticament pel poble.

L'alçament es produí al Marroc espanyol i s'estengué a territori peninsular. Com a resultat d'aquesta rebel·lió, Espanya quedà dividida en dos bàndols. La voluntat feixista de conquerir Madrid, seu del govern, es va trobar amb la fervent defensa dels milicians, que van permetre que continués republicana fins al final de la guerra civil. En vistes que no podia penetrar a Madrid, va dirigir les tropes cap a la zona industrial basca, que va aconseguir guanyar a mitjans del 1937, alhora que s'adheria per la força tota la cornisa cantàbrica. Mentrestant, la República havia organitzat la seva defensa tot formant l'Exèrcit Popular,¹ que comportà la professionalització dels milicians i cruentos enfrontaments dins del mateix bàndol.

A finals del mateix any, la República traslladà el govern de Madrid a Barcelona i Catalunya començà a patir amb més força l'atac feixista, ja que es van incrementar, per exemple, els atacs aeris a les poblacions civils. El nou exèrcit republicà inicià una ofensiva contra Terol per tal d'aconseguir una de les places franquistes més importants i tindrà èxit, tot i que momentani, ja que Franco inicià una contraofensiva que li permeté obrir un passadís des d'Aragó fins a la Mediterrània, dividint la zona republicana i establint com a fronteres els rius Ebre i Segre a l'abril del 1938. L'estabilització d'aquests fronts i l'atac cap a València va permetre que l'exèrcit republicà es reorganitzés a Catalunya i pogués dur a terme una ofensiva per l'Ebre cap a València, en la qual s'abocaren les darreres esperances. Aquesta operació va ser confiada a l'exèrcit de l'Ebre, dirigit pel tinent coronel Joan Modesto.² Els preparatius van durar uns mesos, reblats de moviments de tropes i de materials cap a l'Ebre,³ i a les 00.15h del 25 de juliol, dia de Sant Jaume, començà l'ofensiva republicana, travessant el riu per Miravet, Benifallet, Ascó, Riba-roja, Flix i per la bossa Faió-Mequinensa.

Les tropes de l'exèrcit de l'Ebre van aconseguir travessar l'Ebre en poques hores i fer-se amb les places riberenques del meandre Xerta-Mequinensa amb molta facilitat. Però no van tenir la mateixa sort a Tortosa i a Amposta, ja que les tropes franquistes s'havien agrupat en aquella zona, perquè «es va desenvolupar una estratègia de fer creure que l'atac principal es faria al sud, arribant fins i tot a fer moviments de camions a la riba esquerra i fent que els franquistes possessin més forces a Amposta».⁴ Durant tot el dia seguiren avançant, igual que el 26, fins que l'exèrcit franquista aconseguí aturar-los a l'alçada de Gandesa i Vilalba dels Arcs el 27.⁵ Els tres dies següents al creuament van ser molts difícils per als soldats a causa de les llargues campanyes amb enfrontaments bèl·lics i per transportar el seu equip. Els ferits, durant l'avenç, no van poder ser evacuats per falta de vehicles i, a part, els mancava l'aliment i l'aigua.⁶ L'avantatge dels nacionals era la potent aviació i el domini de les preses de Camarasa i Tremp, que els permeteren augmentar el cabal de l'Ebre per destruir els ponts i les passarel·les republicanes, també bombardejades.

A partir de llavors, les posicions s'estabilitzaren. Modesto va planejar l'atac a Gandesa per al dia 1 d'agost i quan el dugueren a terme va fracassar. Igual sort tingueren els atacs simultanis a Vilalba dels Arcs.⁷ Des del 2 d'agost s'iniciava una segona fase de la batalla que consistiria a no cedir cap pam de terreny a l'enemic, per part dels dos bàndols.

D'aquesta manera començà la guerra de desgast que tant mal va fer als soldats. Tot i que les forces republicanes defensaven el seu territori de forma aferrissada, els franquistes els van anar fent retrocedir gràcies a la superioritat numèrica de material, sobretot en aviació, i d'hommes, que va comportar que es reestablint els fronts d'abans de la batalla al cap de quatre mesos d'esforç republicà per aconseguir la utopia de guanyar la guerra.

La batalla a la rereguarda i a les trinxeres

L'establiment del front de l'Ebre va fer que tota la població civil que vivia a la ribera passés a trobar-se a primera línia de foc i es veié obligada pels soldats a abandonar les seves cases cap a llocs més allunyats. Per això ens podem trobar que, durant la batalla, molts es refugiaren en coves, abrics o ermites de les muntanyes del voltant, com és el cas de les muntanyes de Cardó, que són ocupades per veïns de Rasquera, Benifallet i altres pobles del voltant. Un exemple clar el trobem en les entrevistes a Dolores Farnós i a Rosa Benaiges, que ens expliquen la seva situació en aquelles muntanyes. El balneari de Cardó, convertit en hospital de sang de la República, va permetre a la població de tenir contacte amb els soldats i obtenir menjar del poc que els sobrava a aquests.

Les constants malalties i la manca d'aigua, d'higiene i d'aliments va poder ser contrarestada pel reduït servei mèdic de què es disposava al bàndol republicà.⁸ A més de l'hospital de sang de Cardó, a Camarles hi havia un tren habilitat com a hospital:

*Soldats treient-se polls.
Imatge extreta d'Avel·lí Artís
Gener: Viure i veure/2.
Barcelona: Ed. Pòrtic, 1991*

Vista del balneari del Cardó, hospital de sang durant la batalla de l'Ebre

De gent particular n'hi havia molta, no només soldats, però estava ple de soldats. I allí, pos los que ferien d'allà baix, del riu, los portaven allí i encabat los portaven al *puesto* que els haguessin dit. Si els feia falta una cura, *pues* los curaven i així estaven tots amb los soldats. I... la... això que et dic del tren, se feien medicines i si no les tenien, què feien?, anaves allí al tren, a la màquina, i donaves la recepta i t'ho portaven de Tarragona.⁹

Van agafar tifus los soldats. Al final vam anar cap a Cardó i qui va agafar el tifus va ser la Juani del Delfi; va agafar el tifus i no es va morir perquè... no tenia les hores acabades!¹⁰

Varen passar fam. Les restriccions d'aliments ja es produïren abans de la batalla, ja que les targetes de racionament comencen a funcionar uns mesos abans.¹¹ Però, ara, amb la guerra al costat, van haver de traslladar-se, moltes vegades, i deixar els horts d'on treien el menjar per subsistir. Això va fer que no tinguessin menjar o bé que en tinguessin molt poc. Aquesta escassetat, en alguns punts, podia ser omplerta pel racionament, que encara funcionava; tot i que en altres llocs no hi podia arribar, per la qual cosa aquesta gent s'apropava als soldats i n'intentava treure alguna cosa per a menjar, bé fos el «ranxo» o bé llaunes de conserva (que acostumaven a ser de carn russa).

A la gent que es traslladava a masies o a casetes de la muntanya, tot i trobar-se aïllats i enmig d'una guerra, no els va canviar tant el mode de vida. Sí que és veritat que l'aliment i l'aigua escassejaven i que vivien tot el dia, i la nit, amb la por al cos, però el seu estil de vida era més o menys el mateix que dos anys abans, quan la guerra encara no havia començat. Als masos, continuaren els conreus durant el dia,¹² però majoritàriament durant la nit, quan els avions no els sobrevolaven i podien conrear i collir amb més tranquil·litat que durant el dia, tot i que amb la por al cos.¹³

...mos van fer anar, com que estaven les vinyes i tot, mos van fer anar a petits i grans, perquè

naltros teníem tretze anys. Doncs, les meues germanes i tota les gent que van trobar... Ai, i si hagués sigut el meu pare també li hagueren fet! Pos mos van fer anar a vermar. Mos van fer anar a vermar, allà uns soldats...: *Ale, ale, ale!* Que verméssem. I vam vermar les finques de tothom [...]. Vam anar a vermar aquí, vam anar a vermar allà, per allí prop. Naltros de la masia per allí prop. Però un dia que van veure tanta gent van bombardejar. Van ferir el guàrdia, van ferir una noia... i *claro*, vam plegar la cosa.¹⁴

Les dones, per guanyar-se algun diner o menjar, també s'oferien als soldats per rentar-los la roba, que, a força de batalles i de llargs desplaçaments, tenien carregada de brutícia i polls:

...i una germana i jo mos n'anàvem cap al rentador i rentàvem la roba dels soldats. I uns soldats..., potser que mos donés dos pessetes o dos rals.¹⁵

la meua tia i la meua mare pos rentaven la roba als soldats perquè, pobres, mos feien compassió. Feien: «Ai, ves, los nostres estan pel món, pos mira, rentem-los-hi la roba.»¹⁶

En resum, la situació que els tocà viure a aquestes persones, com ja hem esmentat, va ser relativament difícil: van haver d'abandonar les seves cases, van ser bombardejats dia rere dia per les «paves» franquistes, escassejaven els aliments i l'aigua... Tot i això, caldria destacar la diferència entre la riba dreta i l'esquerra, ja que a la primera era més fàcil proveir-se del cereal de la Meseta. Malgrat tot, una vegada finalitzada la batalla no s'hauran acabat les penúries. La postguerra serà molt dura, sobretot per a aquelles persones del bàndol republicà que van haver de fugir cap a altres països propers, com França, o bé de més llunyans, cap a Amèrica, o bé van ser empresonats en camps de concentració o presons a causa de la dictadura que va imposar Franco una vegada acabada la guerra. Per al bàndol dretà, les coses tampoc van ser tan fàcils, perquè van haver de refer les seves vides i començar de zero, ja que quan tots van tornar a casa seva ho van trobar tot destrossat, tant la casa com les seves terres com les propietats que hi tenien. La gana anava augmentant i el mitjà d'alimentació es basava en les targetes de racionament, les quals eren molt precàries.

El somni de la República va finalitzar en la batalla de l'Ebre i per a la gent d'esquerra es va acabar allò que tant apreciaven: la llibertat.

Hem fet un treball sobre la batalla de l'Ebre basant-nos en les entrevistes a diverses persones, per la qual cosa volem donar-los les gràcies a totes per ajudar-nos en el nostre treball, ja que sense la seva aportació no haguéssim pogut fer el que teniu a les mans. Gràcies.

JÈSSICA LLOP RAMOS

MARIONA VALLDEPÉREZ AYXENDRI

Notes

- 1 CARDONA, G. «Brunete i Belchite. El Ejército Popular toma la iniciativa». A: *Los grandes hechos del siglo XX. La Guerra Civil Española (1936-1939)*, vol. 4. Barcelona: Editorial Orbis, SA, 1982.
- 2 MEZQUIDA i GENÉ, L. «La Batalla del Ebro». A: *Historia y Vida. La Batalla del Ebro* [Barcelona], núm. 25, (abril 1970).
- 3 MEZQUIDA i GENÉ, L. *La Batalla del Ebro. Asedio y defensa de Gandesa en sus aspectos militar, económico, demográfico y urbanístico*. Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona, 1973.
- 4 Entrevista a Josep Bru, excapità ajudant del tinent coronel Hans Kahle de la 45a Divisió Internacional. Tarragona, 15 de març de 2000.
- 5 MEZQUIDA i GENÉ, L. «La Batalla del Ebro». *op. cit.*
- 6 CARDONA, G.; ARÓSTEGUI, J. «La Batalla del Ebro y la crisis de Munich». A: *La Guerra Civil. La Batalla del Ebro*. Historia 16 [Barcelona], núm. 21 (1986).
- 7 *Ibídem*, p. 24.
- 8 PUJADAS, X. 1936-1939. *Mentalitats, revolució i Guerra Civil*. Tortosa: Ed. Cooperativa Gráfica Dertonenca Dertosa, 1988, p. 228.
- 9 Entrevista a Marina VALLDEPÉREZ. L'Aldea, 20 d'abril de 2000.
- 10 Entrevista a Rosa BENAIGES. Benifallet, 26 de febrer de 2000.
- 11 Entrevista a Dolores FARNÓS. Benifallet, 26 de febrer de 2000.
- 12 Entrevista a Teresina DESCARREGA. Móra d'Ebre, 16 de març de 2000.
- 13 SUBIRATS PIÑANA, J. *Tortosa, front de guerra. La rera-guarda durant al Guerra Civil*. Barcelona: Ed. Columna-Tresmall, 1996, p. 217.
- 14 Entrevista a Teresina DESCARREGA, *cit.*
- 15 Entrevista a Antònia FERRER. Pinell de Brai, 5 de maig de 1999.
- 16 Entrevista a Teresina DESCARREGA.

Ruïnes de Corbera, població destruïda per les bombes franquistes durant la batalla